

Mato ZOVKIĆ

POTREBE MANJINE I DOMINACIJE VEĆINE U MEĐURELIGIJSKOM DIJALOGU*

Sažetak

Postoje različita poimanja manjina: povijesno, sociološko, psihološko, političko, kulturalno, religijsko. Svima je zajedničko da su to skupine osoba u državi većinskog stanovništva koje žele očuvati svoj identitet. Autor iznosi pregled četiriju dokumenata Ujedinjenih Naroda (UN) i četiriju dokumenata Vijeća Europe o zaštiti manjina te se posebno zaustavlja na fenomenu povratnika u BiH koji su postali stvarna manjina na etničkom teritoriju jednoga od triju "konstitutivnih" naroda. Oni su često žrtva diskriminacije lokalnih vlasti i većinskog stanovništva. Ivan Pavao II. prigodom jubilejskog hodočašća u Izrael i Palestinu učinio je 26. ožujka 2000. simboličku gestu stavljanja papirića s molitvom za oprostjenje za zločine koje su kršćani tijekom povijesti nanijeli Židovima. U svojim porukama za dan mira 1988., 1989., 1999. god. posebno je skrenuo pozornost na potrebe manjina radi pravednog i trajnog mira. U govoru delegatima UN-a u New Yorku 5. listopada 1995. istaknuo je potrebu poštivanja razlika. Po njegovu nalogu Sveta Stolica priredila je 2004. Kompendij socijalnog nauka Crkve u kojem se na pet mjesta u različitim kontekstima govori o pravima i dužnostima manjina. U zaključku autor tvrdi da međureligijskim dijalogom pripadnici većine mogu pravo upoznati manjine u svojoj sredini te u svojim srcima i vlastitoj zajednici odgajati mentalitet poštivanja manjina radi općeg dobra i humane suradnje.

Države će na svojim područjima štiti opstanak i nacionalni ili etnički, kulturni, vjerski i jezični identitet manjina te unaprjeđivati uvjete potrebne za razvoj tog identiteta. Države će donijeti odgovarajuće zakone i druge mjere kako bi ostvarile te ciljeve.

Deklaracija UN o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama, od 18. 12. 1992., čl. 1.

* Priredeno kao jedno od izlaganja na Međunarodnom simpoziju u Zagrebu 10.-11. ožujka 2006. u organizaciji Svjetske konferencije religija za mir, Mešihata Islamske zajednice u Hrvatskoj, Kulturnog centra pri veleposlanstvu IR Irana i Filozofskog fakulteta Družbe Isusove.

Znajući da će na ovom simpoziju drugi sudionici obraditi poimanje dijaloga s kulturnog, političkog, teološkog i psihološkog aspekta na odabir ove teme inspirirao me najprije članak u Biltenu Židovskih općina Srbije i Crne Gore (SCG) za siječanj 2006. pod naslovom "Savez u Savetu manjina". Tu je rečeno da je na sjednici Savjeta Republike Srbije za nacionalne manjine od 23. prosinca 2005. primljen u to tijelo i Savez Židovskih općina SCG. Pisac s radošću ističe kako su još od 2001. god. njihovi predstavnici sudjelovali u raspravama o pravima i zaštiti manjina, ali sada je nastala nova razina sudjelovanja: "Važno je da smo sada direktno uključeni, što nam daje pravo da relativno brzo i očekujemo rezultate."¹ Drugi impuls došao mi je iz iskustva življenja u Sarajevu kao pripadnik katoličke manjine, iako smo mi Hrvati jedan od triju konstitutivnih naroda, i zato službeno konstitutivni na cijelom području države zajedno s Bošnjacima i Srbima. De facto, nakon daytonskog ustava kojim je zaustavljen rat ali većina protjeranih ne mogu se vratiti u svoja predratna mjesta boravka, svi smo u nekim dijelovima svoje države postali manjina: katolici i pravoslavci u Sarajevu, muslimani i katolici u Banjaluci, pravoslavci i katolici u Zenici, muslimani i pravoslavci u zapadnom Mostaru. Htio bih stoga s vama razmišljati o potrebama manjina na državnom području većine te o važnosti uključivanja manjina u vladine i nevladine strukture odlučivanja i suradnje.

Poimanje manjina u demokratskim državama i pluralnim društvima

Evo jedne *američke* definicije svih vrsta manjina: "Skupina onih koji se razlikuju, posebice po rasi ili etničkom identitetu, od većine stanovništva, osobito kada su razlike očite i uzrokuju ili je vjerojatno da će uzrokovati da se prema većini takvih pripadnika postupa pristrano."² Ovu definiciju sastavili su ljudi s iskustvom zlostavljanja starosjedilačkih naroda i plemena u Sjevernoj i Južnoj Americi od doseljenih Europljana. Tamo postoji povijesno iskustvo zlostavljanja Afrikanaca koji su silom dovedeni kao robovi u Ameriku te njihovih potomaka, ali pristranosti ima i kod protestantske bijele većine (WASP³) prema doseljenicima drugih konfesija i nacionalnosti.

---

¹ A. L., "Savez u Savetu manjina", u: *Bilten Jevrejski pregled* (Savez Jevrejskih općina Srbije i Crne Gore, Beograd), XIV (2006), broj 1, str. 1.

² *Websters's Encyclopedical Unabridged Dictionary of English Language*, Gramercy Books, New York 1989., str. 913.

³ Kroz 13 godina u tri ljetna mjeseca ispomagao sam na jednoj katoličkoj župi u državi New York. Tamo su mi svećenici govorili kako su građani broj jedan pripadnici skupine

Jedan priručni filozofski leksikon, čiji autori žive u Europi, za definiciju manjina uzima u obzir povijesni razvoj država na ovom kontinentu gdje je zbog prekrivanja granica dolazilo do uključenja pojedinog naroda u državu koja mu nije matična: "To je izraz koji se posebno upotrebljava za stanovništvo koje su povijesni, politički ili gospodarski događaji odveli ili natjerali da žive na teritoriju države gdje je većina stanovnika drugog etničkog identiteta, govori drugačiji jezik te ponekad pripada drugoj vjeri (migracije, invazije, kolonizacije, deportacije, izgoni, aneksije, revolucije)."⁴ Ovakva pojava manjina u Europi počela je nastajati od religijskog mira u Augsburgu 1555. god. Prema tome ugovoru politički poglavar države ili pokrajine odlučivao je o vjeri svojih državljana na temelju onda prihvatljivog načela: *Cujus regio, ejus religio*. Čija je zemlja, njegova je religija! Bio je to dogovor protestantskih i katoličkih knezova Njemačke. Slično je Westfalskim mirom 1648. god. završen tridesetogodišnji vjerski i politički rat u Europi. Tada je bilo dopušteno prakticiranje vlastite religije na području gdje se tko zatekao, a ako u budućnosti tko želi promijeniti religiju, imao je pravo mirno odseliti. Tim mirom počelo je razdoblje sekularizirane države s vjerskom tolerancijom, ali pravnih norma koje bi efikasno štitile manjine još nije bilo.⁵ Ova priručna enciklopedija ističe da u pojam manjina u novije doba ulaze i druge komponente: socijalna nejednakost, predrasude protiv određenih skupina, etnocentrizam, kulturalni ekskluzivizam, netolerancija. Za sociologe su manjina skupine građana koje se razlikuju od većine po prihvaćanju svojih vrijednosti i prakticiranju posebnih običaja, oni koji su potisnuti na rub. Zato uz tradicionalne nacionalne i religijske manjine, među manjine *neki sociolozi danas ubrajaju i žene* "ukoliko jesu većina stanovništva, ali su na mnogim područjima potisnute u položaj podređenosti muškarcu" (*ondje*). Ne radi se samo o ženama kao brojčanoj većini bez razmjernog utjecaja u društvu. Ima manjina u globaliziranom društvu koje kontroliraju i manipuliraju većinom.

WASP - White Anglosaxon Protestants, bijelci protestanti, potomci useljenika iz anglosaksonskog područja Europe. Među katolicima najuglednija skupina su potomci irskih doseljenika, a potomci useljenika iz malobrojnih slavenskih naroda, bez obzira na konfesiju (Čeha, Hrvata, Slovaka, Slovenaca, Srba) najmanje su cijenjeni bijelci. Zato neki od njih amerikaniziraju svoja prezimena.

⁴ Natkunica "Minoranze", u: *Enciclopedia Garzanti di filosofia, epistemologia, logica formale, linguistica, psicologia, psicoanalisi, pedagogia, antropologia culturale, teologia, religioni, sociologia*, Garzanti Editore, Milano 1981., str. 600.

⁵ Usp. H. LEHMANN, "Historische Ursachen der Multireligiosität in Europa am Beginn des 21. Jahrhunderts"; B. DÖLMEYER, "Rechte religiöser Minderheiten in Deutschland und Frankreich in historischen Sicht", u: H. LEHMANN (izd.), *Multireligiosität im vereinten Europa. Historische und juristische Aspekte*, Wallstein Verlag, Göttingen 2003., str. 9-29.

Tako se jedan katolički teolog žali što su u javnom medijima ove države manjina kontrolira zbivanja u javnosti selektivnim propuštanjem informacija: "Život u hrvatskoj javnosti sve više slični nekom dobro režiranom filmu, čiji scenarist i redatelj pokušavaju većini nametnuti pravila igre različitih manjina. Glavni glumci u tom filmu, uvijek isti i svima dobro poznati, predstavnici su dobro organiziranih manjina, koji u javnosti predstavljaju interese dotičnih manjina, što je legitimno. Problem je u tome što u filmu nema mjesta za predstavnike velike većine hrvatskog naroda i hrvatskih građana, pa se tako stvara neka 'imigrirana', 'dirigirana' i od različitih manjina trajno kontrolirana, katkad pogrešno informirana i manipulirana hrvatska javnost."⁶

To nas vodi u socijalnu psihologiju koja vidi u manjini brojčano malu skupinu što se razlikuje od većina u nekom društvu po prihodima, političkom utjecaju, boji kože, vjeri, političkom usmjerenju i to tako da su razlike unutar skupine minimalne a prema drugima relativno velike. "Jedna manjina može postati manjinska skupina (minority group) ako se unutar društva razvije u stabilnu podskupinu koja slijedi interese izrazito i efektivno različite od većine. Stupanj odbacivanja članova manjinske skupine je između ostaloga funkcija nekih socijalnih stavova kod članova većine, kao npr. etnocentrizam, autoritarnost, ili nacionalizam."⁷ Kad *političari* govore o manjinama, ističu da se ne radi o ljudima koji bi bili manje vrijedni nego o skupini koja ima potrebu zadržati svoje etničke, religijske, jezične ili kulturne vlastitosti bez želje za dominacijom nad drugim dijelovima stanovništva. Od članova manjine očekuje se da prihvate činjenicu većine, drže zakone zemlje u kojoj su privremeni radnici ili stalni žitelji, da se integriraju, a ne getoiziraju.⁸

U Katoličkoj Crkvi o potrebama manjine počelo se intenzivnije govoriti nakon. Drugoga svjetskog rata kada su se milijuni ljudi zbog prekrivanja granica ili preseljenja stanovništva našli u državi drugog naroda sa svojim osnovnim ljudskim, obiteljskim i vjerskim potrebama. Papa Pio XII. izdao je 1952. god. službeni dokument *Exsul familia* u kojem je od biskupa u zemlji porijekla i od biskupa u zemlji prihvaćanja tražio uređenje pastoralne brige za takve. Pavao VI. novim dokumentom 1969. god.

⁶ STJEPAN BALOBAN: "'Kontrolirana javnost' i 'svemoćne manjine'", u: *Kana* 2006., veljača, 9.

⁷ A. SCHMIDT-MUMMENEDEY: "Minoranza", u: W. ARNOLD, H. J. EYSENCK, R. MEILI (a cura di), *Dizionario di psicologia*, Edizioni Paoline 1975. (njemački izvor: *Lexicon der Psychologie*, Herder 1972.), str. 713.

⁸ Usp. J. STINGL, "Minderheiten", u: W. BECKER, G. BUCHSTAB, A. DOERING-MANTEUFFEL, R. MORSEY (izd.), *Lexicon der Christlichen Demokratie in Deutschland*, Schöningh, Paderborn 2002., str. 595-596.

De pastorali migratorum cura primijenio je smjernice Drugoga vaticanskog sabora na pastorizaciju ove vrste vjernika. Zato je u prvim obradama natkunicne "Manjine" kod katolika prvenstveno naglašavana duhovna briga za ovakve skupine na njihovu materinskom jeziku.⁹ Ivan XXIII. u trećem dijelu eniklike *Pacem in terris* 1963. god. govori o odnosu među državama u vidu pravednog međunarodnog mira. U tom kontekstu posvećuje pozornost nacionalnim manjinama (br. 94-97) te proročki upozorava: "U istoj stvari valja otvoreno izjaviti da se teško protivi dužnostima pravde sve što se poduzima protiv tih manjina da bi se sapela njihova životna snaga i rast, a daleko više ako takvi pogani postupci smjeraju na sam zator manjine" (br. 96). Zato je natkunica "Manjine" počela dobivati veću pozornost i širinu u katoličkim teološkim leksikonima. Tako Claudia Martini govori o sociološkoj i pravnoj zaštiti manjina koje su povezane zajedničkom kulturom, jezikom, religijom i poviješću. Ističe kako provođenje asimilacije državnim silom može dovesti do raspadanja pojedinih država kao što je bio slučaj bivše Jugoslavije.¹⁰ U Uputi Svete Stolice o brizi za migrante iz 2004. god.¹¹ govori se ne samo o migrantima katolicima nego i o sljedbenicima drugih religija, posebno muslimana, te o medureligijskom dijalogu (br. 59-69).¹²

Uz ovu generalnu primjenu pojma manjina na skupine drugog jezika, kulture i religije u određenoj većinskoj sredini, postoje i posebne upotrebe. Tako u Sjedinjenim Američkim Državama bijelci običavaju zvati manjinama Indijance koji su brojčana manjina ali su starosjedioci i odbijaju takav naziv kao uvredljiv. Nadalje, "u SAD-u i Južnoj Africi crkinje bivaju nazivane 'žene pripadnice manjine' te gledane kao odvojene i drugačije od bjelkinja. Naziv 'manjina' ima političku obojenost: u Južnoj Africi brojčana manjina je politička većina; u SAD-u krojenjem izbornih jedinica bivaju zaštićeni interesi privilegirane većine. U bivšem Sovjetskom Savezu tzv. etničke, kulturne i religijske 'manjine' odbacuju takav naziv jer se bore za političku nezavisnost'.¹³

⁹ Usp. Th. GRENTROP, "Minderheiten, Nationale M. und Kirche", u: LThK 7, Herder 1962., st. 425-426.

¹⁰ Cl. MARTINI, "Minderheiten, Minderheitenschutz", u: LThK 7, Herder 1998, st. 268-269. U literaturi između ostalih naslova navodi knjigu C. SCMALZ-JAKOBSEN - G. HANSEN, *Kleines Lexikon der ethnischen Minderheiten in Deutschland*, München 1997.

¹¹ Usp. PAPINSKO VIJEĆE ZA PASTORAL SELILACA I PUTNIKA, *Uputa "Erga migrantes Caritas Christi" - Kristova ljubav prema seliocima*, Dokumenti 140, Kršćanska sadašnjost (KS), Zagreb 2005.

¹² Usp. *isto*, str. 63-70.

¹³ M. SHAWN COPELAND, "Minorities", u: J. A. DWYER (ed.), *The New Dictionary of Catholic Social Thought*, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 1994., str. 611.

Među posebne manjine pripadaju ljudi koji se *služe nasiljem u ime bilo koje vjere*. Ovih dana svjedoci smo zakonitih protesta u islamskim zemljama protiv karikatura o Muhamedu objavljenih u Danskoj. Neki sudionici takvih protesta prouzročili su smrt vlastitih sunarodnjaka muslimana. S druge strane, u Turskoj je jedan fanatik ubio svećenika imenom Andrea Santore, u Pakistanu su devastirane neke kršćanske crkve u znak odmazde protiv onih kojih se razjareni ne mogu domoći.¹⁴

Neki autori govore o "proročkoj manjini" u pojedinom društvu ili državi: "Veoma je važno da država garantira mogućnost izražavanja 'proročkim' manjinama, makar oni postavljali mnoge probleme koje nije laganoriješiti. Oni osporavaju postojeći socijalno-politički sistem, ali u isto vrijeme time mogu biti nositelji novih pretpostavki za potpuniju istinu i zajedničko dobro."¹⁵ Na svjetskoj razini takve proročke manjine predstavljaju Mahatma Gandhi (1869.-1948.) sa svojim pokretom nenasilnog mijenjanja nabolje¹⁶ te njegov veliki poštovalac u SAD-u Martin Luther King (1929.-1968.). Među ovakve proroke svakako pripada i protestantski teolog Dietrich Bonhoeffer (1906.-1945.) koji svoj otpor nacističkoj vlasti u Njemačkoj Hitlerova vremena platio zatvorom i na kraju životom.¹⁷ U povijesti Katoličke Crkve takvi proroci manjine bili su sveci reformatori.

Međunarodni i državni zakoni u prilog manjinama ovise od provedbe u općini

Temelj današnjih pravih i socijalnih mjera u prilog manjinama jest *Univerzalna deklaracija UN-a o ljudskim pravima iz 1948.* god.¹⁸ U uvo-

¹⁴ Usp. članak "Vatikan-Turska-Pakistan-Nigerija: Papa osudio karikature i nasilje", u: *Glas Koncila* 2006., br. 9 (26. veljače), 7.

¹⁵ S. MOSSO, "Tolleranza e pluralismo", u: Fr. COMPAGNONI, G. PIANNA, S. PRIVITERA (a cura di), *Nuovo dizionario di teologia morale*, Edizioni San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano), 1990., str. 1372-1383, citat str. 1380. Citira knjigu katoličkog filozofa J. MARITAIN, *L'uomo e lo stato*, Vita e pensiero, Milano 1970.

¹⁶ Usp. M. JEŽIĆ, "Gandhi i Govor na gori", u: M. VUGDELIJA (prir.), *Govor na gori (Mt 5-7)*, Egzegetsko-teološka poruka, Služba Božja, Split 2004., str. 359-370.

¹⁷ Usp. A. DOMAZET, "Martin Luther King: politička upotrebljivost Isusova učenja o nenasilju (Mt 5,38-47)", u: M. VUGDELIJA (prir.), *Govor na gori (Mt 5-7)*, str. 371-390. Usp. također S. PREBEIĆ, "Vjerom protiv Hitlera. Uz stotu obljetnicu rođenja Dietricha Bonhoeffera (4. 2. 1906. - 9. 4. 1945.)", u: *Kana* 2006. br. 3, 22-24.

¹⁸ Tekst ovog i nekih drugih međunarodnih dokumenta preuzimam iz knjige *Ljudska prava - odabrani međunarodni dokumenti. Human Rights - selected international documents*, dva sveska, izd. Ministarstvo vanjskih poslova BiH, Sarajevo 1996.

du je, između ostaloga, istaknuto kako je sloboda govora i vjerovanja te sloboda od straha i nestašice proglašena najvećom težnjom običnih ljudi. U čl. 2 zagarantirana su sva ta prava i slobode ljudskoj osobi “bez obzira na rasu, boju kože, spol, jezik, religiju, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovinu, rođenje ili drugi položaj”. Ovo je osnovni instrument međunarodnog prava za zaštitu manjina na većinskom području pojedine države. U čl. 18 zagarantirana je svakome “sloboda misli, savjesti i religije; to pravo uključuje pravo na slobodnu promjenu religije ili vjere te slobodu da bilo pojedinačno bilo u zajednici s drugima, javno ili privatno, očituje svoju religiju ili vjeru naučavanjem, prakticiranjem, bogoštovljem i držanjem”. Ova deklaracija je međunarodni kodeks univerzalne etike koji bi pojedine države članice UN-a trebale pretvoriti u konkretne zakone za svoje područje, ali znamo da to nisu učinile sve države članice (npr. Kina u odnosu na svoje građane kršćane) te da zbog toga nisu isključene iz UN-a. Prava manjina u biti se svode na ljudska prava pojedinaca i zajednica, jer izvire iz ljudskog dostojanstva svake osobe.¹⁹ Tijekom kasnijih godina usvajani su dokumenti koji predstavljaju pravni instrumentarij za provedbu ovih prava i dužnosti. God. 1966. UN su usvojile Pakt o građanskim i političkim pravima te *Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima*. Oni su stupili na snagu 1976. god. nakon što ih je ratificirao dostatan broj država.

Odbor UN-a za ljudska prava usvojio je 1992. god. *Generalni komentar čl. 18 Deklaracije o ljudskim pravima*.²⁰ U br. 4 tog dokumenta protumačeno je da u pojam bogoštovlja (*worship*) pripadaju građevine za okupljanje na bogoslužje, propisi o ishrani, pokrivanje glave, jezik skupine koja obavlja bogoslužje, biranje vjerskih poglavara i vjeroučitelja, uspostava teoloških učilišta za formiranje vjerskih službenika. U pravo na promjenu vlastite religije pripada odstranjivanje svake prisile ili prijetnje takvim osobama, osobito uskraćivanje mogućnosti školovanja. Dopušteno je ograničavanje očitovanja religijske slobode kada su takvi skupovi opasnost po javno zdravlje, sigurnost, ćudorede i temeljna prava drugih. U državama gdje je jedna vjera proglašena službenom ili sačinjava religijsku pripadnost većine stanovnika, treba paziti da ne dolazi do diskriminacije pripadnika manjinskih religijskih skupina ili ateista. Pojedine osobe, koje iz vjerskih razloga odbijaju služiti vojni rok ne smiju biti žrtva diskriminacije.

¹⁹ Usp. W. HUBER, “Menschenrechte/Menschenwürde”, u: *Theologische Realenzyklopädie XXII*, Walter de Gruyter, Berlin 1992., str. 577-602. Posljednje tri stranice sadrže dobar pregled literature.

²⁰ Služim se tekstom objavljenim u knjizi *Religion and Human Rights. Basic Documents*, Edited by Tad Stahnke and J. Paul Martin, Center for Study of Human Rights, Columbia University, New York 1998., str. 92-95.

Deklaracija o eliminiranju svih oblika netolerancije i diskriminacije temeljenih na religiji ili vjeri usvojena je 1981. god.²¹ U uvodu je istaknuto uvjerenje zemalja članica da sloboda religije pridonosi svjetskom miru, socijalnoj pravdi i prijateljstvu među narodima te zabrinutost zbog postojanja diskriminacije na temelju religije. U čl. 2 zabranjuje se državama, institucijama, skupinama i pojedincima da vrše diskriminaciju na temelju religije. U čl. 4 traži se da države poduzimaju efektivne mjere za sprečavanje ili eliminiranje diskriminacije na temelju religije te omogućuje vršenje ljudskih prava na svim područjima građanskog, gospodarskog, političkog, socijalnog i kulturnom života. U čl. 6 protumačeno je da na religijsku slobodu pripada pravo bogoštovnog okupljanja te podizanja i održavanja zgrada u tu svrhu, zatim pravo osnivanja karitativnih ustanova, pravo uporabe prikladnih materijala za vlastite vjerske obrede, zatim pravo širenja vlastite vjere poučavanjem i pisanjem, pravo primanja dobrovoljnih priloga, pravo slavljenja blagdana, pravo školovanja i biranja vjerskih poglavara.

Deklaracija UN-a o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, religijskim, vjerskim i jezičnim manjinama usvojena je 18. prosinca 1992.²² U uvodu je spomenuto kako zemlje članice žele promicati i štiti prava osoba koje pripadaju nacionalnim ili religijskim manjinama kao neodvojiv dio cjelovitog društvenog razvoja u demokratskom okviru temeljenom na vladavini prava. U čl. 1 države su dužne “na svojim područjima štiti opstanak i nacionalni ili etnički identitet, kulturni, religijski i jezični identitet manjina te unaprjeđivati uvjete potrebne za razvoj tog identiteta”. Čl. 2 garantira osobama koje pripadaju manjinama pravo na aktivno sudjelovanje u kulturnom, vjerskom, društvenom, gospodarskom i javnom životu. To pravo treba osiguravati državna vlast u duhu jednakosti svih građana pred zakonom (čl. 4). Državne politike i programi “moraju se planirati i provoditi uz uvažavanje legitimnih interesa osoba koje pripadaju manjinama” (čl. 5).

U nizu brojnih europskih dokumenata među najstarije pripada *Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* koju je donijelo Vijeće Europe u Rimu 4. studenoga 1950.²³ U uvodu stoji da vlade

²¹ Engleski tekst u: *isto*, str. 102-104.

²² Ovaj i još dva dokumenta, koje ćemo spominjati, objavljeni su na hrvatskom: V. SPAJČIĆ-VRKAŠ (uredila), *Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju. Zbirka međunarodnih i domaćih dokumenata*, Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO, Zagreb 2001. Zbirka sadrži prijevode 44 međunarodna i 4 hrvatska dokumenta kojima se utvrđuju standardi nezaobilazni u određivanju ciljeva, sadržaja i metoda odgoja i obrazovanja za mir, ljudska prava, demokraciju i međusobno razumijevanje.

²³ Usp. *Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, izd. Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske, Zagreb 1996. Knjižica sadrži i 8 kasnijih protokola u vezi s konvencijom.

europskih država tim dokumentom žele osigurati ostvarivanje prava utvrđenih Deklaracijom UN-a iz 1948. god. U čl. 9, t. 1 zajamčena je sloboda mišljenja i vjeroispovijesti, privatno i javno, "bogoslужjem, poučavanjem, praktičnim vršenjem i obredima". U t. 2 predviđeno je ograničavanje prakticiranja slobode religije ako je to nužno za javni red i mir, zdravlje i zaštitu slobode drugih, ali to uvijek treba biti precizno određeno zakonom. U čl. 14 prakticiranje sloboda predviđenih Konvencijom zagarantirano je religijskim i nacionalnim manjinama. U čl. 19 osniva se Europska komisija za ljudska prava te Europski sud za ljudska prava, a u kasnijim članovima donesena su pravila za njihovo djelovanje. U čl. 57 određeno je da svaka od članica dostavi Glavnom tajniku Vijeća Europe "objašnjenje o načinu na koji njezino unutarnje pravo osigurava djelotvornu primjenu svih odredaba Konvencije".

Socijalnu povelju Europe donijelo je Vijeće Europe u Torinu 18. listopada 1961.²⁴ Čl. 19 posvećen je pravima radnika migranata i njihovih obitelji. Među ta prava pripadaju korektne informacije u pojedinoj državi o mogućnostima iseljavanja i useljavanja, zatim dobri higijenski uvjeti prilikom putovanja, zdravstvena zaštita radnika i njihovih obitelji. Države, koje zapošljavaju takve radnike ne smiju ih zapostavljati u odnosu na domaće radnike pri plaćanju, udruživanju u sindikate, smještaju. Takvi radnici imaju pravo dovesti svoju obitelj.

Deklaracija sa sastanka na vrhu Vijeća Europe usvojena je u Beču 9. listopada 1993. Zato se također zove *Bečka deklaracija*. U njoj je na početku istaknuto da je Europa "izvorište nade koja ni u kojem slučaju ne smije biti uništena teritorijalnim ambicijama, oživljavanjem agresivnog nacionalizma, produživanjem sfera utjecaja, nesnošljivošću ili totalitarnim ideologijama". S obzirom da su tada države s bivšim socijalističkim režimima počele tražiti prijem u Vijeće Europe, od njih je zatraženo da svoje ustanove i pravni sustav usklade s temeljnim načelima demokracije, vladavine prava i poštivanja ljudskih prava. Među te standarde pripada i zaštita nacionalnih manjina. Za izgradnju prosperitetne Europe preporučena je suradnja lokalnih i regionalnih vlasti, uz poštivanje teritorijalnog integriteta pojedine države. Dodatak II. ovog dokumenta posvećen je nacionalnim manjinama i u njemu se šefovi europskih država vežu da će štiti prava manjina u okviru vladavine prava i nacionalnog suvereniteta pojedine države. Žele ozračjem snošljivosti i dijaloga doprinosti "da svi sudjeluju u političkom životu". Države trebaju manjinama osiguravati kulturni razvoj i tako omogućavati da manjine budu znak stabilnosti i mira u Europi.

²⁴ Služim se engleskim tekstom *European Social Charter and Protocols*, Directorate of Human Rights Council of Europe, Strasbourg 1999.

Vijeće Europe donijelo je 10. studenog 1995. *Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina*, koja ima 32 članka i stupila je na snagu 1. veljače 1998. U uvodu je istaknuto kako države članice smatraju “da pluralističko i istinski demokratsko društvo treba ne samo poštivati etničku, kulturnu, jezičnu i vjersku samobitnost svakog pripadnika nacionalne manjine, veći im također stvoriti odgovarajuće uvjete za izražavanje, očuvanje i razvijanje te samobitnosti”. Prema čl. 1 “zaštita nacionalnih manjina, te prava i sloboda pripadnika manjina čini sastavni dio međunarodne zaštite ljudskih prava i kao takva pripada u područje međunarodne suradnje”. U čl. 4 članice se vežu na garantiranje manjinama jednakosti pred zakonom i jednake pravne zaštite. U čl. 5 države se vežu na razvijanje kulture, vjere, jezika, tradicije manjina te na suzdržavanje “od politike ili prakse asimilacije pripadnika nacionalnih manjina protiv njihove volje”. U čl. 7 stranke jamče vršenje prava okupljanja, udruživanja, slobode savjesti i vjere a u čl. 8 prava na očuvanje vjere, osnivanje vjerskih ustanova, organizacija i udruga. Nekoliko članaka posvećeno je pravu informiranja na vlastitom jeziku bez miješanja državne vlasti, zatim osnivanja tiskovnih medija i učenja jezika. “Stranke se obvezuju promicati jednaku dostupnost obrazovanja osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama na svim razinama” (čl. 12, t. 3). Zagarantirani su slobodni i miroljubivi kontakti preko granice (čl. 17, t. 1). Države se vežu da će “sudjelovati u mehanizmima provedbe, prema modalitetima koje treba utvrditi” (čl. 24, t. 2).

Među te mehanizme pripada Zakon o manjinama te Savjet za manjine u pojedinim državama. Nisam svjestan da takav savjet postoji u BiH koja je po daytonskom ustavu država triju konstitutivnih naroda s dva entiteta i deset županija. Jedna nevladina organizacija provela je istraživanje o situaciji Roma u državama nastalim iz bivše Jugoslavije. BiH je u tome na posljednjem mjestu, jer država ne čini skoro ništa za tu svoju populaciju, a prema daytonskom ustavu pravo na funkcije u državi, županijama i općinama imaju samo pripadnici triju konstitutivnih naroda.

Prema Aneksu 7 daytonskih mirovnih ugovora državne i lokalne vlasti trebaju omogućiti izbjeglicama i silom izmještenima da se vrate u svoje *popravljene* domove i mjesta stalnog življenja u BiH.²⁵ Kad su se oni bojažljivo počeli vraćati, nekima su “nepoznati” ekstremisti iz većinskog naroda na dotičnom području ubacivali bombe a neke su pobili. Međunarodne trupe i domaća policija nisu mogle manjinskim povratnicima na području većine jednoga od naših triju naroda pružati potrebnu sigurnost. Više nema drastičnih razaranja kuća ni ubijanja, ali ogromni problem

²⁵ Usp. *The Dayton Peace Accords*, USIA Regional Program Office, Vienna, s. a., str. 40-43.

takvih povratnika i dalje ostaju stanovi i obiteljske kuće, zdravstvena zaštita, zaposlenje, školovanje djece na jeziku i po programu većinskog naroda. God. 1991. u dekanatu Derventa Vrhbosanske nadbiskupije imali smo 48.841 vjernika u 14 župa. Sada u tom dekanatu živi oko 2000 katolika, uglavnom starih osoba. Neki povratnici žive već pet godina u naselju bez električne struje, *ovisni od milosti lokalnih moćnika iz većinskog naroda*. Mi građani vjernici, osobito svećenici i imami, uvidamo da možemo pridonositi duhu građanske tolerancije ako svaki u svom srcu čini mjesta za druge i drugačije. Država može donijeti zakone koji štite manjine, ali ne može silom promijeniti srca ljudi. To može vjerom motivirano poštivanje drugačijih. Zato bi vjerski službenici na tjednim susretima molitve trebali vlastite vjernike odgajati za uviđanje potreba i poštivanje prava drugačijih.

Katoličko zalaganje za manjine u vidu socijalne pravde i trajnog mira

Iako katoličko učenje o vjeri pretpostavlja slobodu koja je izraz osobnog obraćenja i fundamentalne opcije u odgovoru na pitanje o smislu života, mi katolici smo u prošlosti grijeshili protiv ljudskih prava i vjerske slobode drugih i drugačijih. To je papa Ivana Pavao II. znakovito izrazio stavljanjem listića s molitvom za oprostjenje grijeha protiv Židova kroz povijest u hramski zid u Jeruzalemu 26. ožujka 2000. U više svojih govora prigodom nastupa novog milenija upravljao je Bogu sličnu molitvu.²⁶ Time je on tumačio učenje Drugoga vatikanskog sabora o slobodi religije i stavu Crkve prema nekršćanskim religijama u pluralnom svijetu.²⁷ Iz ovog stava izašla je nova briga za nacionalne i religijske manjine.

²⁶ Usp. RR., "Papa u Svetoj zemlji - Tražimo vodu koji će nam pokazati put", u: *Glas Koncila 2000.*, br. 14 (2. travnja), 7. L. ACCATOLI, *Kad Papa traži oprostjenje. Svi 'mea culpa' Ivana Pavla II.*, Franjevački institut za kulturu mira, Split 2000. Na papinu inicijativu izašao je iste godine dokument Međunarodne teološke komisije *Spomen i pomirenje: Crkva i grijesi prošlosti*. Za pregled dokumenta usp. RR., "Predstavljamo dokument 'Spomen i pomirenje': Crkva i grijesi prošlosti - Nema pomirenja bez kajanja za grijeh prošlosti", u: *Glas Koncila 2000.*, br. 13, str. 4 i RR., "Predstavljamo dokument 'Spomen i pomirenje': Crkva i grijesi prošlosti - Kajanje za grijeh prošlosti svima otvara novo sutra", u: *Glas Koncila 2000.*, br. 14, str. 4.

²⁷ Usp. *Deklaraciju o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama, Deklaraciju o vjerskoj slobodi i Pastoralnu konstituciju o Crkvi u suvremenom svijetu*, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti. Latinski i hrvatski*, KS, Zagreb 1970., str. 381-390, 467-489, 619-768.

Kao temu poruke za Svjetski dan mira 1988. god. Ivan Pavao II. izabrao je "Vjerska sloboda - uvjet mirnog suživota".²⁸ Tu je rekao: "Država ne može prisvajati nadležnost, posrednu ili neposrednu, nad religioznim uvjerenjima osoba. Ona si ne može prisvajati pravo da nameće ili sprečava ispovijedanje i javnu vjersku praksu bilo osobe bilo zajednice. Dužnost je građanskih vlasti osigurati da prava pojedinaca i zajednica budu jednako poštivana, kao što im je u isto vrijeme i dužnost štiti pravedan javni porijek. U slučaju da država priznaje određenoj religiji poseban pravni položaj, ostaje dužnost da zakonski i stvarno bude poštovana sloboda savjesti svih građana, kao i svih stranaca koji tu borave privremeno kao radnici ili iz drugih razloga" (br. 1). Istaknuo je kako postoje *oblici spontane netolerancije* koja je plod neznanja ili pretpostavki "što vrijeda osobe ili zajednice, izaziva polemike, trvenja i suprotnosti, a to nanosi štetu miru i solidarnoj zauzetosti za opće dobro... Katolička Crkva sa svoje strane ne prestaje očitovati solidarnost s onima koji trpe diskriminacije i progone radi svoje vjere, nastojeći stalnim zalaganjem i strpljivom upornošću da takve situacije budu nadvladane" (br. 2). Vjersko uvjerenje isključuje metode nasilja u rješavanju sukoba tako što istinske religije odgajaju svoje sljedbenike za bratstvo i ljubav, doprinose razumijevanju i pomirenju te mogu davati novu moralnu pomoć u "rješavanju pitanja pred kojima se, čini se, čovječanstvo osjeća slabim i nemoćnim" (br. 3). U toj poruci podsjeća na hodočašće i molitvu za mir poglavara svjetskih religija u Asizu 27. listopada 1986. ističući da je to dar koji obvezuje na međusobno prihvaćanje i uzajamno poštovanje, na odricanje od ideoloških zastrašivanja i nasilja, na promicanje institucija i oblika suradnje među narodima i državama (br. 4).

Tema papine poruke za svjetski dan mira 1989. god. bila je: *Positivati manjine da bi se gradio mir*.²⁹ U uvodu ističe da pitanje nacionalnih manjina zauzima sve veću važnost te traži pozorno razmišljanje političkih vođa i vjerski poglavara (br. 1). Raduje se što neke malobrojne skupine uspijevaju sačuvati svoj identitet tako što su u društvo dobro integrirane ali ne asimilirane. Žali što ima manjina koje "čak uspijevaju nametnuti svoju prevlast nad većinskom skupinom u javnom životu. S druge strane primjećuju se manjine koje ne vrše nikakav utjecaj i koje ne uživaju potpuno svoja prava, nalazeći se čak u stanju patnje i bijede, što može dovesti te skupine do pasivne rezignacije ili do uznemirenosti koja može ići do pobune. Međutim, ni pasivnost ni nasilje nisu odgovarajuća sredstva za stvaranje uvjeta za istinski mir". Također žali što u nekim slučajevima većinsko stanovništvo odbacuje manjinske skupine i tjera ih na rub društvenog

²⁸ Hrvatski prijevod objavljen u: AKSA 1987., br. 51, Prilog, str. 1-5.

²⁹ Hrvatski prijevod objavljen u: AKSA 1988., br. 52, 4b-9b.

dogadanja (br. 2). Ističe da manjinske skupine imaju pravo na zajednički identitet koji država treba štiti, osim u slučaju pojedinaca koji bi nastupali protiv zajedničkog dobra, ali se ni tada eventualna zlodjela pojedinaca ne bi smjela pripisivati cijeloj skupini. Uvjerenje da je cijeli ljudski rod jedan može biti podloga za nadilaženje nacionalnih, religijskih i kulturnih podjela, ali uz poštivanje različitosti. Većina treba raditi na otklanjanju stavova kod svojih pripadnika koji su nadahnuti predrasudama (br. 3). Hvali države koje vlastitim zakonima štite manjine. "Međutim, nije rijetkost da čak i u državi koja osigurava tu zaštitu manjine ustvari trpe diskriminaciju i isključenost. Obveza je dakle same države da promiče i podupire prava manjinskih skupina, jer mir i unutarnja sigurnost ne mogu biti zajamčeni osim poštivanjem prava svih onih za koje je ona odgovorna" (br. 4).

Među osnovna prava manjina ubraja pravo na postojanje, a kod tzv. domorodačkih manjina i pravo na zemlju koja je vitalna sastavnica njihova postojanja (br. 5-6). Manjine nadalje imaju pravo na svoju kulturu i jezik te na odnose sa skupinama istog kulturnog i povijesnog nasljeđa koje žive na području drugih država (br. 7). Pravo religijskih manjina na slobodu religije obuhvaća bogoštovlje na zajednički način, vjerski odgoj i sredstva za to potrebna te slobodne odnose s drugim vjerskim zajednicama unutar dotične države i izvan njezinih granica (br. 8). *Svaka osoba, a ne samo država, treba otklanjati predrasude protiv manjina.* "Konkretno, država treba bdjeti da se ne pojave novi oblici diskriminacije, npr. pri traženju stana ili zaposlenja. Poduzete mjere državnih vlasti na tom su polju često dopunjene pohvalnim i plemenitim pothvatima dobrovoljnih društava i vjerskih organizacija. Ljudi dobre volje, koji nastoje smanjiti napetosti i promicati veću društvenu pravdu, uvelike pomažu svoju braću i sestre da nadu zaposlenje i doličan stan" (br. 9). Papa žali što u nekim konfliktnim situacijama *terorističke skupine* "neopravdano prisvajaju isključivo pravo da govore u ime manjinskih skupina, lišavajući ih tako mogućnosti da slobodno i otvoreno izaberu svoje predstavnike i bez zastrašivanja traže odgovarajuća rješenja" (br. 10). Manjine trebaju vršiti svoje građanske dužnosti te pridonositi zajedničkom dobru. Također trebaju poštivati pravo svojih bivših članova da prijedu među sugrađane većinske kulture (br. 11). Raduje se što se danas sve više širi stvarno poznavanje situacije manjina te ističe da "poštovanje manjine treba biti smatrano, na neki način, kao kamen kušnje skladna suživota i kao znak građanske zrelosti koju su dosegnule država i njezine ustanove. U stvarno demokratskom društvu, jamčiti manjinama sudjelovanje u javnom životu znači svjedočiti o visokom građanskom napretku" (br. 12). Na kraju poziva kršćane da se sami čuvaju diskriminacije te da ne podupiru pojedince ili ustanove koji

zapošljavaju manjine: "Kao što ne smije biti mjesta za diskriminaciju u Crkvi, tako nijedan kršćanin ne smije svjesno poticati ili podupirati strukture ili stavove koji odjeljuju osobe od drugih osoba, skupine od drugih skupina" (br. 14).

Ivan Pavao II. pohodio je sjedište UN-a u New Yorku 5. listopada 1995. Jedan dio prigodnog govora posvetio je razlikama među državama i unutar država: "Na žalost, svijet još nije naučio živjeti s razlikama, kako su nas s mukom podsjetiti nedavni događaji na Balkanu i u Središnjoj Africi. Činjenica 'razlike' i zbilja 'drugoga' mogu ponekad biti doživljavani kao teret ili čak kao prijatna. Kad se tome dodaju povijesne nepravde i manipulacije beskrupuloznih, strah pred 'razlikama' može dovesti do njeznanja same ljudskosti 'drugoga'. Posljedica je da ljudi podlegnu krugu nasilja u kojem nitko nije pošteđen, čak ni djeca. Danas su takve situacije dobro poznate; u ovom trenutku moje srce i moje molitve posebno su usmjereni narodima Bosne i Hercegovine koji podnose bolnu kušnju."³⁰ U nastavku ističe da je na dnu svih razlika sučeljavanje s pitanjem smisla ljudske egzistencije: "Svaka kultura je naprezanje oko promišljanja misterija svijeta i posebno misterija ljudske osobe: to je način kako izražavamo transcendentnu dimenziju ljudskog života. Srž svake kulture je u njezinu pristupu najvećem od svih misterija: misteriju Boga." Poštivanje kulture drugih ukorijenjeno je u poštivanju naprezanja svake zajednice da odgovori na pitanje o ljudskom životu. Zato je važno očuvati temeljno pravo na slobodu religije i slobodu savjesti kao stupove ljudskih prava i temelj svakog istinski slobodnog društva. Nitko ne smije dokidati ta prava namećući odgovor na pitanje o misteriju života. U ovom odsjeku papa razlikuje nacionalizam kao preziranje drugih naroda i kultura od patriotizma kao ispravne ljubavi prema vlastitoj domovini.

Tema papine poruke za Svjetski dan mira 1999. god. bila je: "U poštivanju ljudskih prava tajna je pravoga mira." Vjersku slobodu te pravo na samoostvarenje proglašava središtem ljudskih prava i u tom kontekstu ističe prava manjina: "Jedan od najmračnijih oblika diskriminacije sastoji se u nijekanju etničkim skupinama i narodnim manjinama temeljnog prava postojanja kao takvih. To se ostvaruje potiskivanjem istih ili okrutnim preseljenjem, ili također pokušajem slabljenja njihove etničke istobitnosti tako da ih se učini neprepoznatljivima. Smije li se šutjeti pred tako teškim zločinima protiv čovječanstva? Nikakav se napor ne smije smatrati pret-

³⁰ *The Visit of His Holiness Pope John Paul II to the United Nations, The Path to Peace Foundation, New York 1996.*, str. 51. Za sažetak cijelog govora usp. "Govor Ivana Pavla II. pred generalnom skupštinom OUN u New Yorku 5. listopada 1995.", u: IKA 1995., br. 41 (12. listopada 1999.), str. 8-9.

jeranim, kad treba stati na kraj sličnim zabludama nedostojnima ljudske osobe” (br. 7).³¹

Po odredbi Ivana Pavla II. priredjen je 2004. god. pregled socijalnog nauka Katoličke Crkve. Uz vaticanske službene prijevode na velike svjetske jezike, nedavno je objavljen i hrvatski prijevod.³² U uvodu se izlaže kršćansko gledanje na cjeloviti i solidarni humanizam. Zatim slijede tematska poglavlja: 1. Plan ljubavi Božje za čovječanstvo; 2. Poslanje Crkve i socijalni nauk; 3. Ljudska osoba i njezina prava; 4. Načela socijalnog nauka Crkve; 5. Obitelj - životna stanica društva; 6. Ljudski rad; 7. Gospodarski život; 8. Politička zajednica; 9. Međunarodna zajednica; 10. Očuvati okoliš; 11. Promicanje mira; 12. Socijalni nauk i crkveno djelovanje. Opširno analitičko kazalo (str. 445-590) pomaže brzom orijentaciji u knjizi. Tako čitatelji pod natuknicom “Manjine” mogu naći da se o njima govori na pet mjesta. Prvi put u trećem poglavlju, kada se spominju prava naroda i nacija, istaknuto je da nacija ima pravo na postojanje, jezik, kulturu i oblikovanje svoga života prema vlastitim tradicijama, ali pri tome manjine ne smiju biti ugnjetavane (br. 157). U poglavlju četvrtom, pri opisivanju zadaće političke zajednice, istaknuta je dužnost vlade da pojedinačne interese državljana uskladuje s pravdom, vodeći računa da se čuje i glas manjina pri oblikovanju općeg dobra (br. 169). U istom poglavlju, pri obrazlaganju načela supsidijarnosti, istaknuto je da ono treba biti primjenjivano na zaštitu ljudskih prava i prava manjina (br. 187).

U osmom poglavlju, u obrazlaganju odnosa između političke zajednice, ljudskih osoba i naroda istaknuto je da svakom narodu odgovara jedna država, ali zbog povijesnih okolnosti državne granice ne podudaraju se uvijek s etničkim granicama. “Tako se rada pitanje manjina koje je povijesno prouzročilo nemali broj sukoba. Učiteljstvo tvrdi da manjine tvore skupine sa specifičnim pravima i obvezama.” Zatim su nabrojena prava manjina: pravo na postojanje, pravo na očuvanje vlastitog identiteta koji obuhvaća jezik, kulturu, vjeru, nadalje pravo na određenu autonomiju a ponekad i na samostalnost. Učiteljstvo upozorava da pojedinci i skupine *terorizmom štete onoj stvari koju žele braniti*. “Manjine također imaju obveze koje moraju ispuniti, među kojima je nadasve suradnja na općem dobru države u koju su uključene. Napose pak manjinska skupina ima obvezu promicanja slobode i dostojanstva svakoga svojega člana i poštivanje izbora svakoga pojedinca, pa i tada kada bi netko odlučio prijeći na

³¹ Hrvatski prijevod objavljen u: Bilten IKA 1998., br. 51 (23. prosinca 1998.), Dodatak str. I-IV.

³² PAPINSKO VIJEĆE “JUSTITIA ET PAX”, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, KS, Zagreb 2005.

većinsku kulturu” (br. 387). U poglavlju devetom, pri prikazivanju odnosa zasnovanih na skladu između pravnoga poretka i moralnog reda, učiteljstvo ističe da je univerzalni moralni zakon “gramatika” koja usmjerava dijalog o budućnosti svijeta. Kako bi rat svjetskih razmjera mogao završiti bez pobjednika i pobijedenih, samoubojstvom čovječanstva, Katolička Crkva podupire Povelju UN-a koja zabranjuje ne samo pribjegavanje sili nego i prijetnju da će se ona upotrijebiti. Za izgradnju obnovljenog čovječanstva nužni su čimbenici: sloboda i teritorijalna cjelovitost svake države, zaštita prava manjina, pravedna podjela izvora zemlje, odbacivanje rata i provođenje razoružanja, poštivanje dogovorenih sporazuma, prestanak vjerskog progona (br. 438).

Zaključak

Pozorno sam pratio izlaganja ostalih trinaest predavača na ovom simpoziju. Kao istinski pobornici međureligijskog dijaloga svi su pokazali kako međureligijskim dijalogom partneri jedni druge bolje poznaju. To osobito vrijedi za potrebe manjine te svjesnu ili nesvjesnu dominaciju većine. U ovom smislu smatram posebno vrijednima priloge mons. S. Hočevara koji je katolički biskup u pravoslavnoj zemlji Srbiji, zatim mr. Jasminke Domaš koja je religiozna Židovka u većinski katoličkoj Hrvatskoj te Branka Berića koji je pročelnik evangeličke zajednice u ovoj državi. Ovih troje razmišljali su iz iskustva vjerničke manjine. Upoznavajući druge, dijalogom učimo govoriti o njima onako kao oni sebe vide, oslobađamo se predrasuda o njima, liječimo sebe i svoje od karikiranja bližnjega s njegovom vjerom i identitetom.³³ To obilno svjedoče mirotvorci koji se, motivirani vjerom svoje zajednice, trude oko povjerenja i pomirenja među skupinama koje su prošle kroz razdoblje nasilja ili žive u napetim odnosima.³⁴ Sa stajališta manjina, dijalogom učimo svojima prikazivati druge kako oni sami sebe vide, a većina postaje svjesna nazočnosti i potreba manjine. Ujedno se vježbamo za humanu i humanitarnu suradnju radi zajedničkog dobra. Bila neka skupina pravna, nacionalna ili religijska manjina

³³ Usp. M. ZOVKIĆ, “Kako svojima govoriti o svetoj knjizi drugih bez karikiranja?”, u: *Vrhbosnensia* IX (2005), 1, 115-128.

³⁴ Od bogate i inspirativne literature, navodim neka djela onih koje sam kao mirotvorce osobno susreo: M. HENDERSON, *The Forgiveness Factor: Stories of Hope in a World of Conflict*, Grosvenor Books, London 1996.; R. HELMICK, “Kako katolik može iz vjere odgovoriti na vjeru muslimana?”, u: *Bosna franciscana* VII (1999), 11, 221-224; S. BEGLEROVIĆ - J. JOVANOVIĆ (ur.), *Mjesto drugoga u našoj vjeri i životu*, dva sveska, Abraham, Sarajevo 2005.

ili pak stvarna, kao što su povratnici triju naroda u BiH na području druge ili većinske nacionalnosti, teolozi, vjeroučitelji i predvoditelji tjednog bogoslužja većinskog naroda trebali bi svoje vjernike odgajati za poštivanje drugih. Tek tada odredbe međunarodnog prava i zakoni vlastite države prestaju biti mrtvo slovo na papiru.

THE NEEDS OF MINORITIES AND DOMINATION OF MAJORITY IN INTER-RELIGIOUS DIALOGUE

Summary

There are different concepts of minority: historical, sociological, psychological, political, cultural, religious. They all share in looking the minorities as groups of people in a nation or region with majority population who want to preserve and cherish their special identity. This author brings out a survey of four United Nations and Four Council of Europe legal documents on protection of minorities, with special attention to returnees in Bosnia-Herzegovina who are factual minorities in ethnic territory of one of three "constitutive" peoples. They are often being discriminated by local civil authorities and majority population due to their self-sufficient and arrogant mentality. Pope John Paul II, in occasion of his Jubilee pilgrimage to Israel and Palestine on March 26, 2000 made a significant gesture of reconciliation when he put a leaflet into Jerusalem ancient city wall with his prayer asking God's forgiveness for sins of Christians against Jewish people in the past. In his Message for the celebration of World Day of Peace in 1988, 1989, 1999 he draw the world's attention to the needs of minorities in view of a just and stable peace. In his speech to United Nations General Assembly on October 5, 1995 he also addressed the life with diversities, asking the nations of the world to respect differences. In The Compendium of the Church social teaching, which was prepared on his initiative in 2004, the rights and duties of minorities are mentioned five times in different context. In his conclusion, the author brings out his conviction that members of majority through inter-religious dialogue can become familiar with minorities in their midst, change gradually their hearts and their mentality and have authentic respect for minorities in view of common good and humane cooperation.